

Platvormivõim: kelle huvid ja väärtused meid juhivad?

Prof. Andra Siibak
Ühiskonnateaduste instituut
Tartu Ülikool

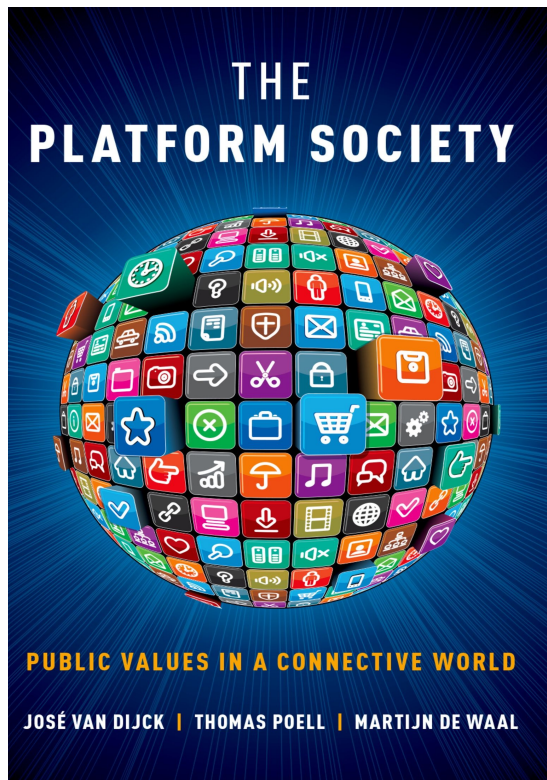

(Süva)meediastunud ühiskond

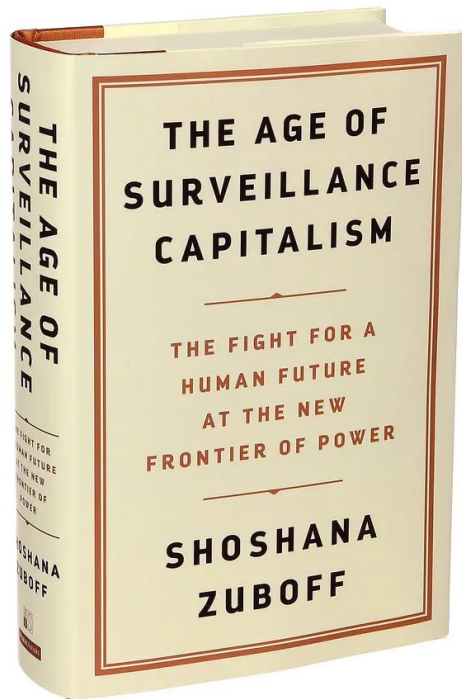
- Kaasaegne ühiskond on **(süva)meediastunud ühiskond** (Hepp, 2018)
- Meediatehnoloogiad on kõikjal, neid ei saa täielikult eirata või ignoreerida (meediatehnoloogiad on **invasiivsed**), ja sageli **nähtamatud** (teiste elu aspektidega niivõrd läbi põimunud)
- Meedia on meie igapäeva eludes niivõrd läbi põimunud, et **me elame oma elu meedias** mitte koos meediaga (Deuze, 2012)
- Kommunikatiivsed praktikad on **meediast mõjutatud** (tavaelu rutiinide suunajad) (Couldry, 2010) ja **meediat puudutavad praktikad** (Hobart, 2010) nt. demeediatiseerumine

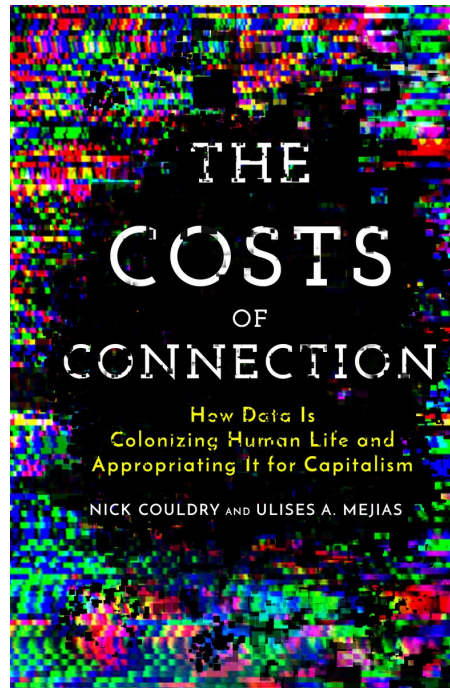
Platvormiühiskond

- Veebiplatvormid on saanud erinevate sektorite, institutsioonide lahutamatuks osaks. Näiteks: transport(Uber, Bolt); majutus (Airbnb), haridus (Coursera) ajakirjandus (Huffington Post) tervis (PatientsLikeMe) – platvormide ökosüsteem hõlmab väga erinevaid eluvaldkondi.
- Platvormiühiskond toob kaasa vastuolud erinevates väärtussüsteemides, era-ja avaliku huvi vahel. See on võitlus globaalsete korporatsioonide, institutsioonide ja tarbijate, kodanike vahel (Jose van Dijk, 2012)

**Jälgimiskapitalism
(2019)**

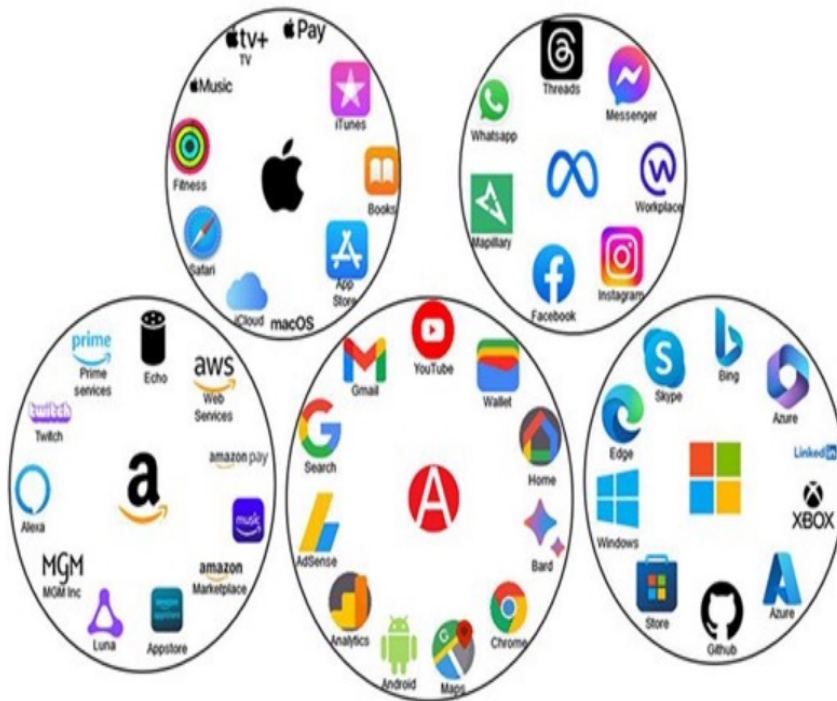
Andmekolonialism (2021)

**Tehnoloogiline
kapitalism (2025)**

Platvormid kui infrastruktuur

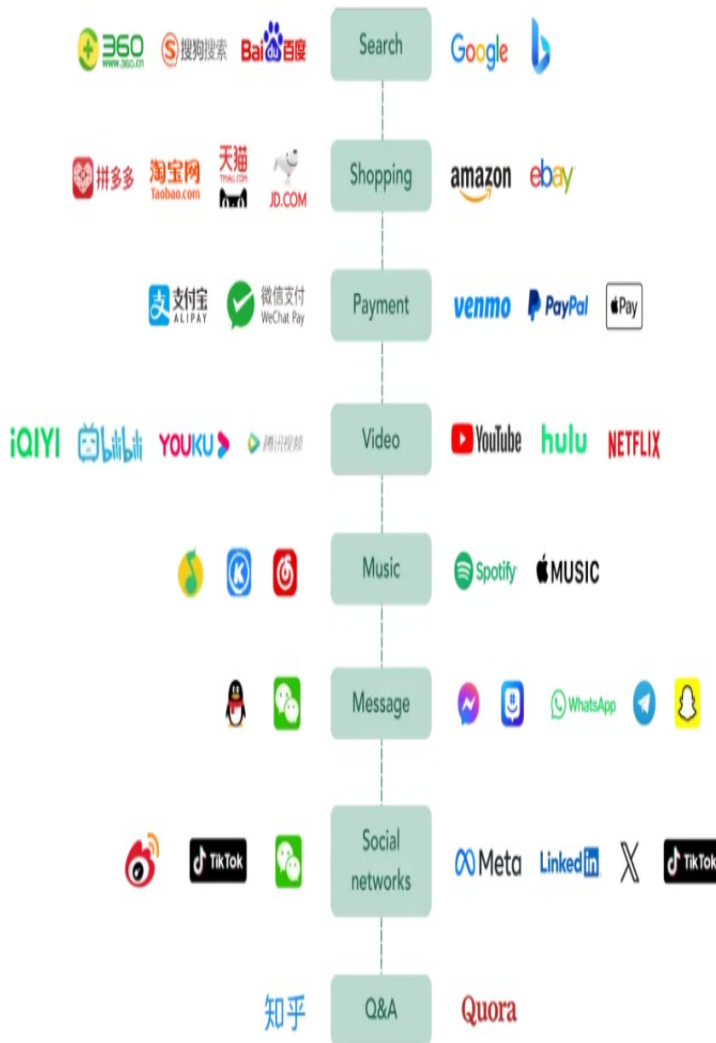
- Erinevalt varasemast füüsilisest taristust, (nt raudteed või maanteed), mis oli, kas otse valitsuse omandis või toimis avaliku ja erasektori koostöös, kuulub tänapäeva digitaalne taristu täielikult suurtele tehnoloogiaettevõtetele (Sharon & Gellert, 2023)
- GenAI koostöö: Juurdepääs suurtele riiklikele andmehulkadele võib potentsiaalselt aidata suurtehnoloogiaettevõtete eeliseid veelgi kindlustada (Khanal et al, 2025)

- Platvormid on „andmeinfrastruktuurid, mis hõlbustavad, koondavad, teevad rahaks ja reguleerivad lõppkasutajate ning sisu- ja teenusepakkujate vahelist suhtlust” (Poell et al., 2021: 5).
- Kasvab rahulolematust tehnoloogiaettevõtetega, mis on muutunud liiga suureks ja mitmetahuliseks, et avalikkuse ees läbipaistvalt tegutseda; nende erakordne võim mõjutab negatiivselt ka turge ja demokraatiasid (van Dijck, 2024: 2803)
- Platvormiseerimine kaudu peaksime kriitiliselt uurima, kuidas tehnoloogilised muutused, mis on samaaegselt sotsiaalsed, majanduslikud, kultuurilised ja poliitilised transformatsioonid, mõjutavad globaalset võimu tasakaalu(tust), imbudes samal ajal sügavalt eraellu ja avalikku ruumi (van Dijck, 2024)

China vs World

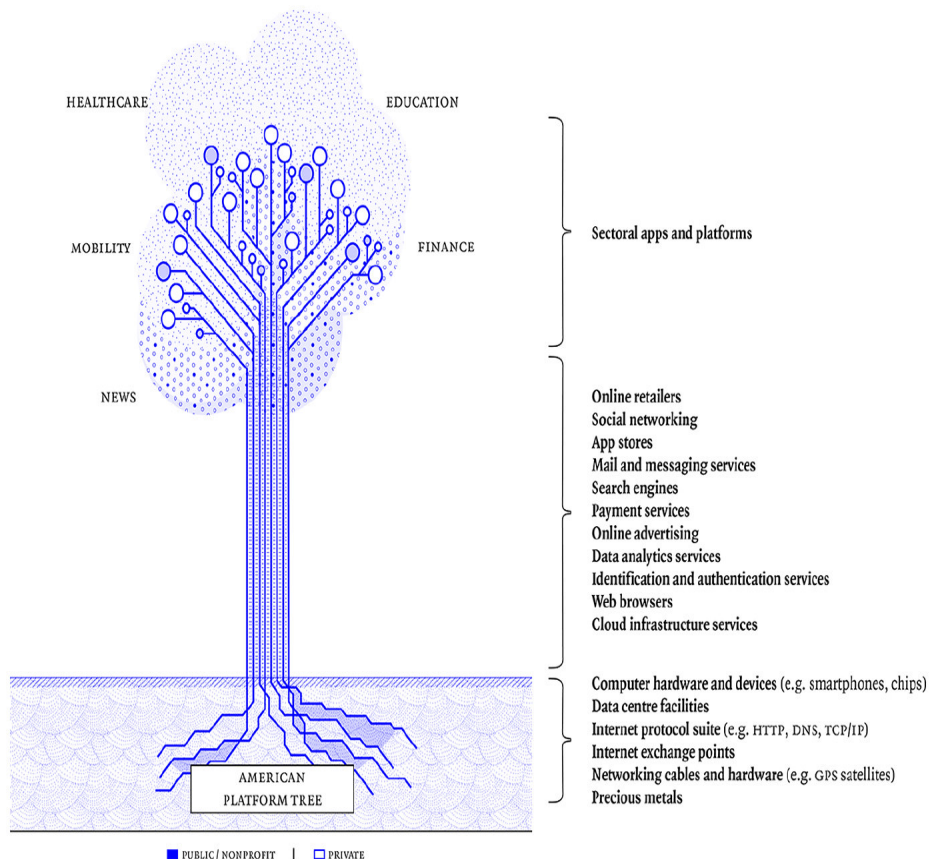
Tehno-korporatiivne kokkupõrge (van Dijck, 2024)

- Hiina haldab riiklikult kontrollitavat ja korporatiivselt juhitud platvormide ökosüsteemi, mis keerleb kolme suure ettevõtte (Baidu, Alibaba ja Tencent ehk BAT) ümber.
- Ameerika, Hiina ja Euroopa huvide takerdumine digitaalse innovatsiooni globaalsesse juhtimisse on suurriikide ja nende liitlaste vaheliste pingete kasvu põhjus (DeNardis, 2020; Jia, 2018; Mueller, 2017; Steinberg, 2019; Winseck, 2017).

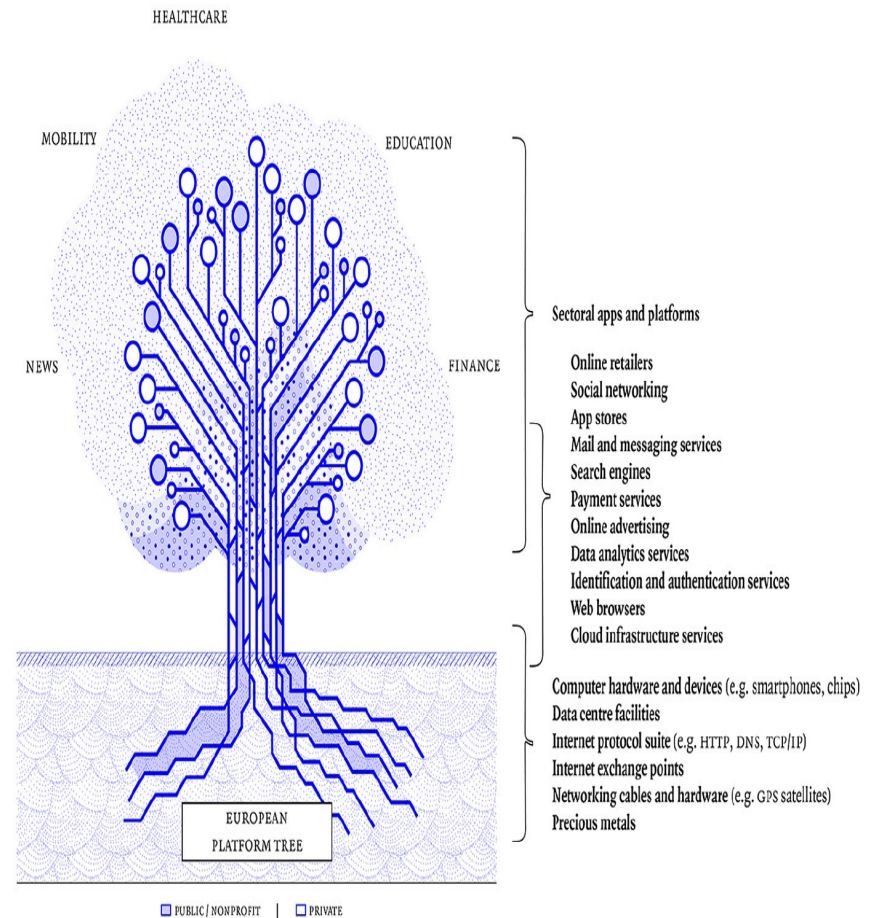

USA ja EU platvormi-puud (van Dijck, 2020)

USA

EU

Platvormivõim: endogeenne vaade (Nieborg et al. 2024)

- Platvormid kui „kokkuviijad” (Evans & Schmalensee, 2016) ehk vahendajad, mis hõlbustavad tehinguid turu eri osapoolte vahel.
- Platvormi võim kui endogeenne: see tuleneb platvormiettevõtete võimest suhelda nende osalejate ja kasutajatega, kelle üle neil on otsene kontroll. Selline kontroll teenib tulu ja seda saab kasutada konkreetsete kasutajarühmade vaigistamiseks, neile juurdepääsu keelamiseks või sisu või kasutajate sorteerimiseks ja sobitamiseks.
- Platvormid teostavad oma võimu infrastruktuuriliselt, organisatoorselt ja majanduslikult (Plantin jt, 2018; Poell jt 2021; Srnicek, 2017).
- Platvormid avaldavad võimu kasutajate ja sisu modereerimise ja kureerimise ning tingimuste ja standardite kehtestamise kaudu.

- **Seeläbi, kuidas platvorme on ehitatud, kuidas neid juhitakse ja reguleeritakse, mitte ainult ei vahenda avalikku diskursust, vaid toodab seda (Gillespie, 2018)**

 Amnesty International

Meta's new content policies risk fueling more mass violence and genocide

Recent content policy changes by Meta pose a grave threat to vulnerable communities globally and drastically increase the risk of violence.

Feb 17, 2025

Meta's AI rules have let bots hold 'sensual' chats with kids, offer false medical info

An internal Meta Platforms document detailing policies on chatbot behavior has permitted the company's artificial intelligence creations to...

 Reuters

Google, AI firm must face lawsuit filed by a mother over suicide of son, US court says

Alphabet's Google and artificial-intelligence startup Character.AI must face a lawsuit from a Florida woman who said Character.

May 21, 2025

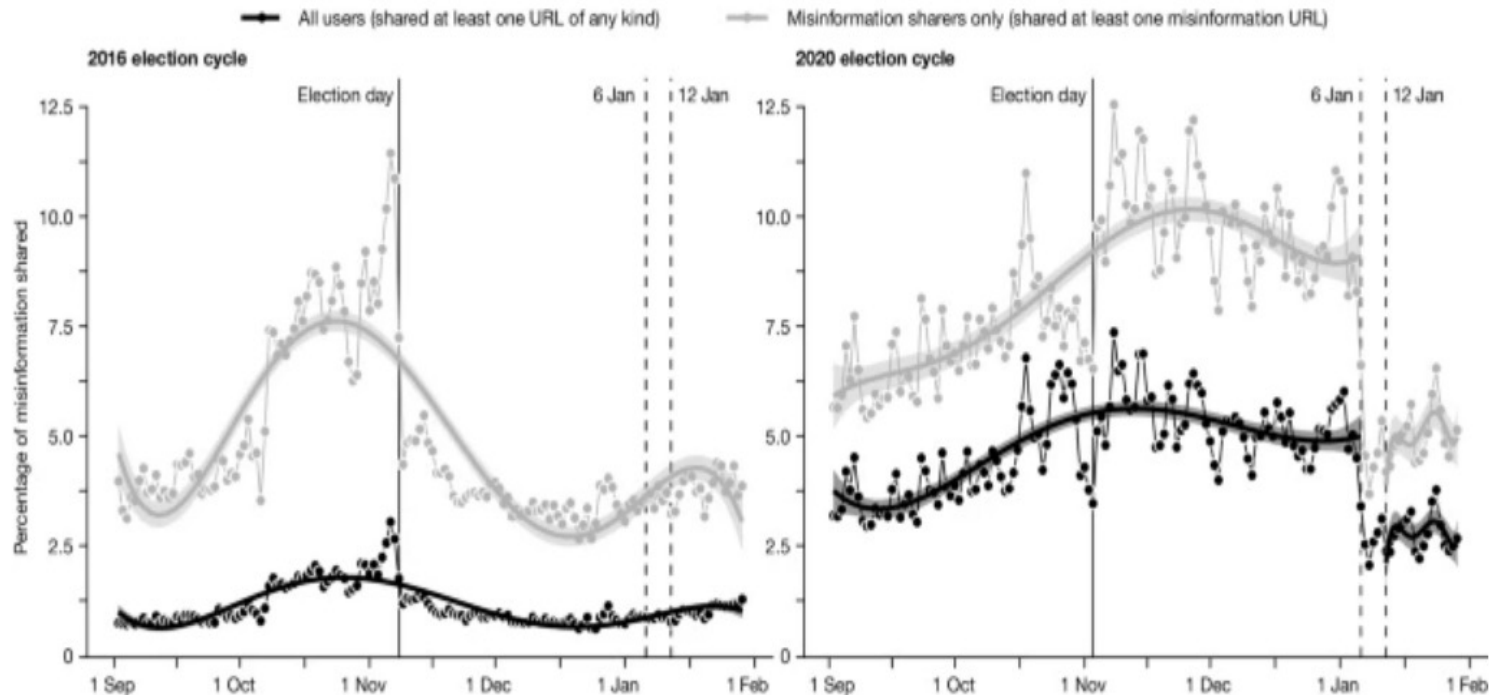
Digipagendamine (Rogers, 2020)

- „Digipagendamine“ (deplatforming) – kasutajakonto ajutine või alaline blokeerimine, mille käigus platvorm võtab kasutajalt ära võimaluse sõna saada ja sisu luua
- Enamasti puudutab konkreetse kasutajat, ühte indiviidi; harvematel juhtudel pagendatakse teisi platvorme (nt Gab, Parler)

Kas platvormid saavad kontrollida valeinfo levikut?

Fig. 1: Misinformation sharing on Twitter during the 2016 and 2020 US election cycles.

McGabe et al. (2024)

Platvormivõim: eksogeenene käsitus (Nieborg et al. 2024)

- Platvormivõim on instrumentaalne – ettevõtete ja finantsressursside kasutamine „võimaldab majanduslikel huvidel mõjutada poliitilisi tulemusi“ (Culpepper & Thelen, 2020: 292) – ja struktuurne ehk platvormid omavad võimu, et kujundada ümber ökosüsteeme, milles nad tegutsevad.
- Platvormettevõtete võime mõjutada konkurentide rolli ja positsiooni
- Massiivne lobistide võrgustik endale sobivate regulatsioonide saamiseks

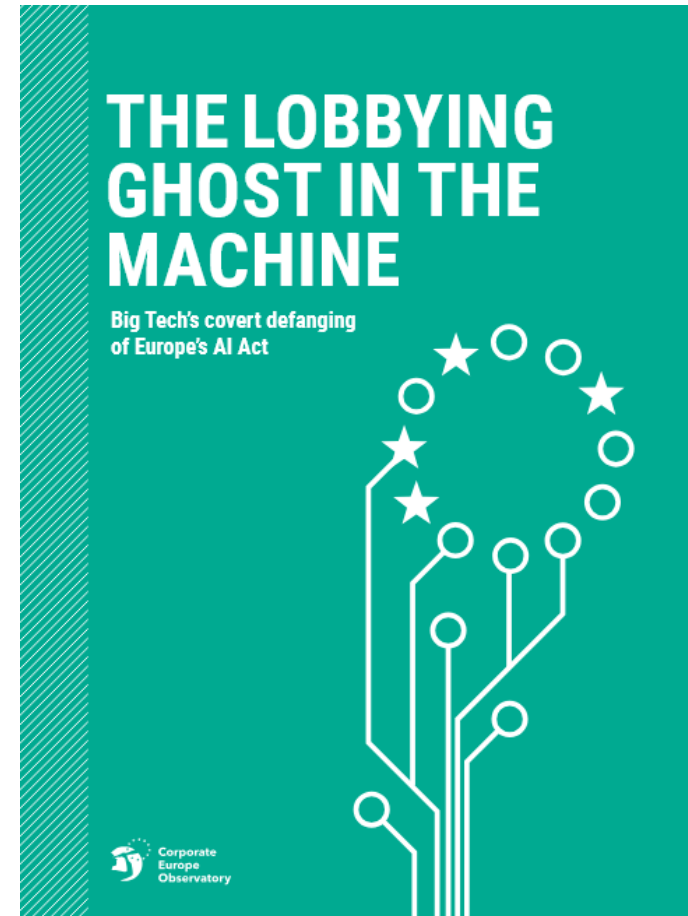

- **Suured tehnoloogiaettevõtted osalevad poliitikas mitmete mehhanismide kaudu:**
 - (a) otsekonsultatsioonid valitsusega;
 - (b) lobitöö;
 - (c) valitsustega tihedalt koostööd tegevate ekspertide palkamine (pöörlukse efekt);
 - (d) mõjukate mõttekodade, ülikoolide ja ekspertide rahastamine (Lindman et al. 20239).
- Tehnoloogia-ettevõtted kulutavad lobitööle Euroopa Liidus enim: **97 miljonit EUR** aastas, **1452** lobisti.
- Google, Microsoft ja Facebook kulutasid aastal 2020 kumbki üle **5 miljoni EUR**, et endale soodsas suunas lobistada EU digivaldkonna regulatsioone (Bank, Duffy, Leyendecker & Silva, 2021).
- BigTech on palganud Euroopas oma poliitilisteks strateegideks endiseid poliitikuid, riigiametnikke ja poliitilisi nõunikke (Bristow & Clarke, 2023; LobbyControl, 2022).

AI ACT

- Aastatepikkuse otsese surve, salajaste rühmituste, tehnoloogiafirmade poolt rahastatud ekspertide – ja USA valitsuse viimase hetke surve abil – on tehnoloogiaettevõtted vähendanud ohutuskohustusi, jätnud kõrvale inimõigused ja diskrimineerimisvastased mured ning saavutanud regulatiivsed erandid mõnele oma peamisele tehisintellekti tootele.
- „Eetikapesu“

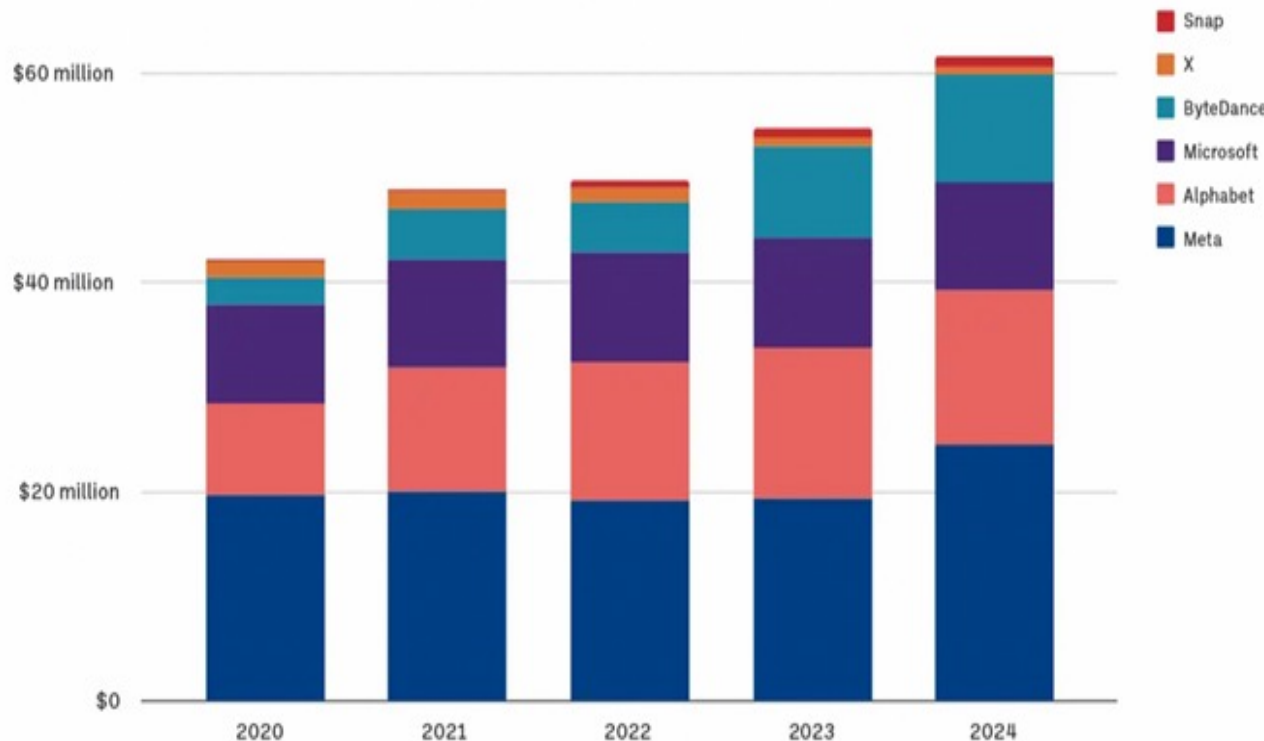

Big Tech Lobbying Aggregate Spending (2020-2024)

Meta, Alphabet, Microsoft, ByteDance, X, and Snap

- Meta, Alphabet, Microsoft, ByteDance, X ja Snap – kulutasid 2024. aastal lobistidele 61,5 miljonit dollarit ja palkasid iga kahe Kongressi liikme kohta ühe lobisti (Minkin, 2025)

Note: ByteDance is the parent company of TikTok and Alphabet is the parent company of Google.

Source: issue One review of federal lobbying reports.

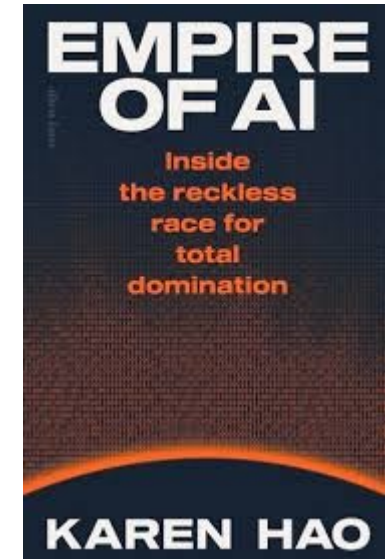

- Suured eraettevõtted on hakanud täitma regulatiivseid funktsioone (Zalnieriute & Milan, 2019: 7), mida traditsiooniliselt peeti avaliku õiguse osaks.
- Kas me peaksimegi leppima tõdemusega, et inimõigused on erastatud (Taylor, 2016)?

Innovatsioonikeskne lähenemine vs tehnoloogia-hiidudekeskne lähenemine

- Tehisintellekt on sõltuv poliitilistest ja sotsiaalsete struktuuridest. Ja kuna tehisintellekti ulatuslikuks ehitamiseks on vaja kapitali, siis on AI süsteemid loodud olemasolevate domineerivate huvide teenindamiseks.
- Tehisintellekt on võimu tööriist (Crawford, 2021)

Kokkuvõtteks:

- Platvormi võim on alati läbirääkimiste küsimus ja see areneb vastusena seadusandlikele, seadusi rikkuvatele ja seadustest kõrvalehoiduvatele sammudele.
- Platvormid väidavad, et neid ei tohiks allutada avalikule regulatsioonile, kuna nende eesmärk on tehnoloogiline innovatsioon ja üldine heaolu (Langlois & Elmer, 2019). Uuringud seda vaadet ei toeta.

andra.siibak@ut.ee

TÄNAN!